

ня коштів у придбання ліцензії, програмних продуктів, фінансування наукових розробок тощо.

З метою розширення діяльності банку, просування банківського продукту банк здійснює інвестиції у відкриття нових філій та відділень. Мережа філій, яка розташована у безпосередній близькості до клієнтів з висококваліфікованим персоналом, є важливим джерелом залучення депозитів і центром прибутків комерційного банку [10].

Що стосується банківського зовнішнього реального інвестування, то спектр напрямів цього процесу значно ширший і зачіпає різні аспекти діяльності банків як за їх власний рахунок, так і шляхом виконання посередницьких функцій: довгострокові інвестиційні кредити, лізингове кредитування, іпотечні кредити, проектне фінансування тощо [3].

Висновки. Інвестиційна діяльність банку – це складне та багатогранне явище. Банк як основний учасник інвестиційних відносин, акумулює значні обсяги фінансових ресурсів населення через використання різноманітних грошово-кредитних і фінансових інструментів та переспрямовує їх іншим учасникам інвестиційного процесу задля прискорення відтворювального процесу й економічного зростання країни. Тому цій сфері діяльності банків потрібно приділяти значну увагу.

Література

1. Васильева Т.А. Банковское инвестирование на рынке инноваций : монография / Т.А. Васильева. – Сумы : Изд-во СумГУ, 2007. – 513 с.
2. Вовчак О.Д. Банківська інвестиційна діяльність в Україні : монографія / О.Д. Вовчак. – Львів : Вид-во ЛКА, 2005. – 541 с.
3. Комарницький І.Ф. Інвестиційна діяльність комерційних банків : монографія / І.Ф. Комарницький, Р.Г. Комарницька; Чернівецький національний ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Вид-во ЧНУ Рута, 2004. – 259 с.
4. Луців Б.Л. Інвестиційна політика банків : навч. посібн. / Б.Л. Луців, А.О. Тимків. – Тернопіль : Вид-во "Терно-граф", 2011. – 317 с.
5. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність : підручник [для студ. ВНЗ] / Т.В. Майорова. – К. : Центр навч. літ-ри, 2009. – 472 с.
6. Мельников А.Е. Теоретичні аспекти банківської інвестиційної діяльності / А.Е. Мельников // Наукові праці МАУП : зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 2(29). [Електронний ресурс]. – Доступний з http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npmaup/2011_2/pdf_files/110-116.pdf.
7. Мороз А.М. Банківські операції : підручник / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во КНЕУ, 2002. – 476 с.
8. Паласевич М.Б. Регулювання банківської інвестиційної діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / М.Б. Паласевич; Національна академія наук України, Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2010. – 20 с.
9. Петрук О.М. Банківська справа : навч. посібн. / за ред. д-р екон. наук, проф. Ф.Ф. Бутинця. – К. : Вид-во "Кондор", 2007. – 466 с.
10. Реверчук С.К. Управління і регулювання банківською інвестиційною діяльністю : монографія / С.К. Реверчук, Л.Г. Кльопа, М.Б. Паласевич. – Львів : Вид-во "Триада плюс", 2007. – 351 с.
11. Череп А.В. Банківські операції : навч. посібн. / А.В. Череп, О.Ф. Андросова. – К. : Вид-во "Кондор", 2008. – 410 с.

Гришук А.М., Шарко А.Р. Теоретические основы инвестиционной деятельности банков

Представлены подходы к определению понятия "банковские инвестиции". Исследована роль банковских учреждений в финансовой системе страны. Рассмотрены ос-

новные аспекты и формы банковского инвестирования. Раскрыты виды инвестиционной политики банков при осуществлении финансовой деятельности. Приведены этапы управления инвестициями на уровне банка. Определены приоритетные направления управления банковской инвестиционной деятельностью.

Ключевые слова: банковские инвестиции, инвестиционная деятельность банков, управление банковскими инвестициями, аспекты инвестиционной деятельности банков, инвестиционная политика.

Gryshchuk A.M., Sharko A.R. Theoretical basis of investment banking

Approaches to the definition of "bank investments" are presented. The role of bank institutions in the financial system of the country is studied. The main aspects and forms of investment banking are contemplated. The priority types of investment policy of banks in the implementation financial activities are investigated. The stages of investment management at the bank are posted. The priority areas for the control problem of investment banking activities are identified.

Keywords: bank investments, investment banking, the management of bank investments, aspects of investment banking, investment policy.

УДК 336.531.2

Доц. Н.Б. Демчишак, канд. екон. наук;
магістрант І.Ю. Горобець – Львівський НУ ім. Івана Франка

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ЕКОНОМІЦІ ДЕРЖАВИ

Обґрунтовано концептуальні засади аналізу фінансового потенціалу в економіці держави. Розглянуто економічний зміст та теоретичні основи формування фінансового потенціалу в умовах ринку. Виокремлено горизонтальну і вертикальну його структуру. З'ясовано чинники впливу на фінансовий потенціал на різних рівнях економічної системи. Запропоновано класифікацію фінансового потенціалу в розрізі системи критеріїв.

Ключові слова: фінансовий потенціал, структура фінансового потенціалу, чинники формування фінансового потенціалу, ринкова економіка.

Постановка проблеми. Динамічний розвиток національної економіки та перспективи його фінансового забезпечення значною мірою залежать від наявності ресурсної бази і достатнього рівня диверсифікації джерел формування фінансових ресурсів. Це потребує вивчення особливостей нагромадження фінансового потенціалу держави і пріоритетів його використання, підґрунтям чого повинно бути обґрунтування теоретико-методологічних його основ.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні і практичні аспекти формування фінансового потенціалу держави досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема: А.М. Білоченко, І.З. Должанський, Т.О. Загорна, Т.В. Клименко, О.М. Любченко, Т.С. Мерзликіна, П.І. Олейников, Н.В. Саїнчук, О.С. Федонін, І.І. Чуницька, К.В. Юненко. Попри це успішність реалізації фінансової політики в сучасних умовах вимагає чіткої концептуалізації поняття фінансового потенціалу з виокремленням його структурних складових, чинників формування та класифікації.

Мета роботи – сформулювати концептуальні засади дослідження фінансового потенціалу в економіці держави.

Результати дослідження. Термін "потенціал" є латинського походження і тлумачиться як "сила, міць" (potentia) [13]. Сучасна економічна наука запо-

зичила це поняття із фізики, де воно означає кількість енергії, яку накопичила система і яку вона спроможна реалізувати в роботі. У загальному значенні зміст зазначеного терміна розглядається як рівень потужності у тому чи іншому відношенні, певна сукупність засобів та ресурсів для визначених цілей. Таке широке тлумачення залежно від галузі його застосування підлягає уточненню стосовно якості і кількості засобів та ресурсів, специфіки взаємозв'язків між ними та напрямів використання. Відтак, варто з'ясувати сутність "потенціалу" у дещо вужчому, власне економічному розумінні. Так, потенціал в адміністративно-командній системі СРСР розглядали як сукупність накопичених ресурсів та використаних і невикористаних потенційних можливостей у сфері виробництва матеріальних благ та послуг з метою найповнішого задоволення потреб суспільства [5]. У Великому енциклопедичному словнику потенціал визначено, по-перше, як засоби, запаси, джерела, що є у наявності і які можуть бути мобілізовані, приведені у дію, використані для досягнення поставлених цілей, реалізації плану, розв'язання завдання; по-друге, як можливості окремої особи, суспільства, держави у конкретній галузі, зокрема економіці [2]. У наведеному тлумаченні зроблено акцент уже не лише на наявних ресурсах, а, що істотно, на можливостях їх мобілізації.

Сучасний підхід до трактування економічного потенціалу у термінологічних словниках зводиться найчастіше до такого: "це сукупна здатність економіки країни, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, випускати продукцію, товари, послуги, забезпечувати запити населення, суспільні потреби, розвиток виробництва і споживання" [11]. Ці можливості дають всі наявні та приховані ресурси країни. У загальній теорії виробництва їх поділяють на такі групи: фінансові, матеріальні, трудові, природні, інформаційні [4, с. 35-38]. Проблема їх абсолютної (природні і трудові) та відносної (фінансові, матеріальні, інформаційні) обмеженості зумовлює необхідність ефективного використання. Отже, економічний потенціал як агреговане поняття охоплює такі основні складові частини (потенціали): 1) інвестиційний; 2) фінансовий; 3) виробничий; 4) трудовий; 5) науково-інноваційний.

На наш погляд, економічний потенціал варто розглядати на макро-, мезо- та мікрорівнях з метою отримання комплексного наукового бачення сутнісних характеристик та особливостей його формування і використання.

Фінансовий аспект економічного потенціалу залишається недостатньо дослідженим. Насамперед, у сучасній економічній літературі відчувається істотний брак чітких обґрунтувань сутності фінансового потенціалу та комплексних підходів до його визначення. Проведений аналіз теоретико-методологічних концепцій фінансового потенціалу та їх систематизація дає змогу виділити особливості його трактування у теорії та практиці.

У значній частині наукових досліджень фінансовий потенціал розглядають як складову загальноекономічного потенціалу, здатність до оптимізації застосування ресурсів фінансової системи із відповідним залученням та використанням останніх, що є логічним, виходячи із принципу вивчення економічного потенціалу як сукупності окремих складових, про що зазначалося вище. Також інколи фінансовий потенціал, зокрема на мікрорівні, трактують у його нероз-

ривному зв'язку із економічним потенціалом як фінансово-економічний, тобто функціонально взаємопов'язану сукупність економічного та фінансового потенціалів, що забезпечує максимально ефективну реалізацію цілей і напрямів розвитку підприємства. Проте, вважаємо, що такий підхід є нераціональним, оскільки фінансовий потенціал все-таки доцільніше розглядати у розрізі економічного, як елемент останнього.

Дискусійним є ототожнення термінів "фінансовий потенціал" та "податковий потенціал", що присутне у науковій літературі. Вважаємо, що ці поняття є принципово різними з погляду фінансової науки. Якщо фінансовий потенціал охоплює всю сукупність фінансових ресурсів, то податковий є лише частиною цих ресурсів. Фінансовий потенціал може включати й ресурси, які або зовсім не є об'єктом оподаткування, або підпадають під оподаткування лише частково. Це доводить, що фінансовий потенціал за економічним змістом є значно ширшим поняттям, ніж податковий. Водночас доцільно відзначити, що податковий потенціал є основою для формування податкових надходжень бюджету, тоді як фінансовий інтегрує податкову базу бюджету і базу формування неподаткових доходів, а також можливості залучення коштів на фінансових ринках для бюджетних цілей (фінансування певних програм або дефіциту бюджету) та інші джерела залучення фінансових ресурсів.

Фахівці цілком слушно підкреслюють, що у країнах з розвиненими формами моделей федералізму можна застосовувати терміни "фінансовий потенціал" та "податковий потенціал" як синоніми. Однак для унітарних держав доцільно розглядати податковий потенціал як складову фінансового, вивчаючи проблеми їх формування комплексно та у взаємозв'язку [7]. Відтак, дотримуючись принципу системності розгляду, з'ясуємо підходи щодо тлумачення фінансового потенціалу підприємства, регіону і країни.

Значна частина наукових публікацій стосується потенціалу як показника оцінювання підприємства та його фінансової діяльності, у яких фінансовий потенціал постає складовою економічного. До останнього, поряд із фінансовим, окремі дослідники також відносять інвестиційний, інноваційний, науково-технічний, управлінський, маркетинговий, трудовий, інфраструктурний, інформаційний та потенціал організаційної структури управління [15, с. 14-19]. У цьому контексті фінансовий потенціал у працях багатьох учених визначається як обсяг власних, позичених та залучених фінансових ресурсів підприємства, якими воно може розпоряджатися для здійснення поточних та перспективних витрат [15, с. 16]. Ці ресурси беруть участь у виробничо-господарській діяльності та залучаються для фінансування пріоритетних напрямів розвитку підприємства. Відтак, фінансовий потенціал, відіграючи важливу роль у відтворювальних процесах на фірмі, забезпечує можливість трансформації виробничо-ресурсного потенціалу в фінансові результати підприємства. Близьким до зазначеного вище є трактування фінансового потенціалу підприємства як сукупності фінансових ресурсів, спрямованих на реалізацію та нарощування економічного потенціалу з метою максимізації прибутку.

Підхід, який запропонували російські вчені-економісти Т. Мерзлікіна та Л. Каховська, передбачає вивчення структури потенціалу промислового під-

приємства, у якій поряд із ринковою та виробничою складовими виділяють фінансовий потенціал – потенційні фінансові показники виробництва (прибутковості, ліквідності, платоспроможності; потенційні інвестиційні можливості) [10]. Подане трактування є надто вузьким, адже фінансовий потенціал, по суті, зводиться до набору кількісних оцінних показників та не підлягає перенесенню на поняття "фінансовий потенціал країни (економіки)". Водночас наявне і недопустимо широке тлумачення – система відносин, що виникають на підприємстві з приводу досягнення максимально можливого фінансового результату.

Отже, у фінансовій науці немає єдності стосовно визначення поняття "фінансовий потенціал" на мікрорівні. У сучасних наукових дослідженнях фінансовий потенціал визначальним чином досліджують у регіональному або ж у галузевому розрізі (мезорівневий потенціал). В українському фінансовому словнику розглядається фінансовий потенціал адміністративно-територіальної одиниці як "загальний обсяг фінансових ресурсів, що утворюються за рахунок усіх джерел у межах адміністративно-територіальної одиниці – області, району, міста, селища – показник, який характеризує фінансові можливості території" [6]. Фінансовий потенціал у російському енциклопедичному словнику – це "сукупність первинних грошових доходів, отриманих на території суб'єкта федерації, що включає прибуток господарських суб'єктів і оплату праці зайнятих господарською діяльністю" [14].

Сайчук Н. розглядає фінансовий потенціал регіону як сукупність реальних та прихованих (нереалізованих) ресурсних можливостей [12]. Позитивом цього тлумачення є наголос на необхідності включення до фінансового потенціалу не лише існуючих, а й прихованих ресурсів. На противагу такому підходу, існують визначення розглядуваного поняття як системи відносин. Скажімо, Т. Клименко сформулювала дефініцію фінансового потенціалу регіону як сукупності відносин щодо руху фінансових ресурсів в обороті підприємств, установ, організацій, населення регіону, фінансових ресурсів, що можуть бути залучені кредитною системою в господарський обіг, або додатково створені внаслідок прискорення відтворювального процесу [8]. Однак таке розуміння не передбачає можливості кількісного оцінювання, що є дуже важливою. У науковому дослідженні К. Іоненко представлено обґрунтування сутності поняття "фінансовий потенціал регіону" як органічної єдності наявних фінансових ресурсів та можливостей їх використання в межах певної адміністративно-територіальної одиниці [18]. Таке тлумачення є більш комплексним, на відміну від надто вузького розуміння фінансового потенціалу регіону як сукупності фінансових ресурсів території. На можливостях використання також наголошує А. Лучка, аналізуючи бюджетний потенціал фінансової незалежності органів місцевого самоврядування як сукупність можливостей забезпечення незалежності останніх.

Стосовно фінансового потенціалу країни (економіки) варто зазначити, що незначна кількість комплексних досліджень цього поняття зумовлює певні складнощі його вивчення та розуміння. Це пов'язано із неможливістю розгляду країни як території, а фінансового потенціалу її економіки – як арифметичної суми фінансових потенціалів регіонів. Зважаючи на це, деякі дослідники обґрунтовують сутність фінансового потенціалу держави як здатність фінансо-

вої системи держави до залучення та ефективного використання фінансових ресурсів з метою забезпечення сталого економічного зростання [17, с. 28]. У фінансовому словнику за редакцією М. Дем'яненка фінансовий потенціал країни – це можливий обсяг використання фінансових ресурсів [16, с. 392]. Російський учений-економіст П. Олейник розглядає фінансовий потенціал інвестування як здатність держави, зокрема її економіки, господарських комплексів, галузей і підприємств здійснювати інвестиції (їх вкладення) у створення різноманітних фондів грошових засобів, включаючи централізовані і децентралізовані, і використовувати їх з метою досягнення поставлених завдань та забезпечення умов для відтворення національного господарства.

Також варто погодитися із фахівцями, які у процесі вивчення розглядуваної категорії аналізують цілий комплекс характеристик, здатних забезпечити цілісну оцінку фінансового стану на макро- та мікрорівнях, факторів чи умов зміни цього стану та перспектив сталого економічного зростання на макрорівні чи успішності фінансово-економічної діяльності на мікрорівні. Проте недоліком такого методологічного підходу є неврахування регіонального потенціалу.

Таким чином, систематизація наукових здобутків дає підстави зробити висновок про існування двох домінуючих систем поглядів (концепцій) щодо з'ясування економічної сутності фінансового потенціалу, які сформулюємо як кількісний та якісний підходи. Перший передбачає розгляд фінансового потенціалу як сукупності фінансових ресурсів, фактично їх арифметичної суми. За якісного підходу наголосимо на тому, що фінансовий потенціал – це передусім здатність, можливість використання цих ресурсів.

Безумовно, переважна більшість наукових досліджень, що підтверджують і наведені вище, ґрунтуються на кількісному підході. Основною перешкодою його застосування є відсутність в економічній літературі єдиної думки щодо визначення фінансових ресурсів, їх економічного змісту та джерел формування. Зрозуміло, що, дотримуючись ресурсної концепції, оцінити фінансовий потенціал порівняно неважко. Проте у цьому випадку втрачається певна частина економічного змісту розглядуваного поняття, оскільки простий набір фінансових ресурсів не повною мірою відображає сутність та роль фінансового потенціалу, адже наявність останніх ще не означає та не гарантує їх належного використання. Більше того, навіть максимальне акумулювання фінансових ресурсів не є запорукою їх ефективного спрямування у необхідних напрямках. Відповідно, кількісний підхід не відображає характеру взаємозв'язків та взаємодії між фінансовими ресурсами і є незручним інструментом у процесі формування стратегії управління фінансовим потенціалом, зокрема у контексті стимулювання нагромадження та забезпечення використання останнього з урахуванням пріоритетних цілей фінансової політики держави.

Зазначене вище і є ключовим аргументом на користь потреби використання якісного підходу, що дає змогу нівелювати слабкості і недоліки попередньої концепції та вирішити перелічені проблеми, зокрема в частині покращення управління фінансовим потенціалом, оцінювання взаємозв'язаності ресурсів і специфіки їх використання у конкретних напрямках, зокрема для забезпечення інвестиційної діяльності. Але у випадку розгляду потенціалу лише як

"здатності" чи "можливості" втрачаються необхідні передумови для його оцінювання, що, безумовно, є необхідною в цілях фінансового планування та прогнозування.

Отже, жодну із концепцій фінансового потенціалу не можна вважати довершеною. Найповніше розуміння розглядуваного поняття може дати лише синтез обох підходів. Відтак, фінансовий потенціал країни, на наш погляд, – це фінансові можливості економіки, що визначаються сукупним обсягом фінансових ресурсів усіх ланок фінансової системи та ефективністю їх використання. У контексті такого тлумачення фінансового потенціалу невирішеною проблемою залишається з'ясування його структури. Останню можна та доцільно виділяти, зважаючи на те, що фінансові можливості економіки (фінансовий потенціал) ґрунтуються на ресурсній основі.

Структуру фінансового потенціалу варто розглядати у горизонтальному і вертикальному розрізі. Вертикальна структура передбачає виокремлення таких складових фінансового потенціалу:

- макрорівневий – потенціал усієї економіки;
- мезорівневий – потенціал регіону, галузей економіки;
- мікрорівневий – потенціал окремих підприємств, домогосподарств.

Горизонтальна структура фінансового потенціалу повинна включати такі елементи:

- державні фінансові ресурси;
- фінансові ресурси суб'єктів господарювання;
- фінансові ресурси домогосподарств;
- ресурси суб'єктів фінансово-кредитної інфраструктури;
- іноземні фінансові ресурси.

Тобто пропонований підхід ґрунтується на існуванні відповідних рівнів економічної (на цій основі побудована вертикальна структура) та конкретних ланок фінансової системи (горизонтальна структура відповідно).

Розглянемо коротко горизонтальну структуру фінансового потенціалу. Державні фінансові ресурси традиційно включають: зведений бюджет, цільові фонди, фонди державних підприємств, установ, організацій, державний кредит та державне страхування. Фінансові ресурси суб'єктів господарювання – це власні, позичені та залучені кошти підприємств, установ, організацій. Ресурси населення, головню, пов'язані із доходами та накопиченими ними заощадженнями, іншими отриманими коштами. Потенціал фінансово-кредитних установ полягає переважно в обсягах статутного капіталу, а також позичених та залучених коштах. Під іноземними фінансовими ресурсами розуміємо насамперед прямі і портфельні інвестиції, кредити міжнародних фінансових інституцій, інші зовнішні фінансові ресурси.

Вивчення вертикальної структури фінансового потенціалу дало змогу з'ясувати ключові фактори впливу на його формування на різних рівнях. На макроекономічному до них треба віднести такі: 1) стан економіки та активність фінансової діяльності ключових її суб'єктів; 2) динаміку основних макроекономічних показників, зокрема ВВП, національного доходу та інших; 3) чіткість і прозорість законодавчої бази та правових норм, що регулюють фінансові процеси; 4) цільове застосування державою механізмів впливу з використанням

інструментів фінансової політики; 5) стратегію держави під час участі у перерозподілі фінансових ресурсів через бюджетні та інші механізми; 6) ділову активність господарюючих суб'єктів та домогосподарств; 7) сформованість та ефективність діяльності суб'єктів фінансово-кредитної інфраструктури; 8) інтегрованість у світову фінансову систему; 9) наявність політичної волі та суспільної зацікавленості у сталому економічному розвитку країни; 10) чинник "фінансової культури", від якого залежить розуміння громадянами фінансових процесів та правильність прийняття ними фінансових рішень, зокрема у разі кризових явищ в економічному житті.

Мезорівневий потенціал визначальною мірою обумовлюється макрорівневим. У цьому контексті логічним є виділення з-поміж факторів впливу на нього таких, як: 1) фінансова незалежність та наявність автономних джерел ресурсів; 2) порівняльні переваги регіону та його роль в економіці країни; 3) динаміка регіональних показників фінансової діяльності та економічного розвитку; 4) фінансова політика та механізм її реалізації "на місцях"; 5) ступінь розвитку суб'єктів місцевої інфраструктури, зокрема фінансової; 6) соціально-культурні особливості регіону (специфіка менталітету тощо); 7) "менеджерський фактор" – наявність ефективних керівників, спроможних відстоювати інтереси регіону.

Також пропонуємо класифікацію фінансового потенціалу за виділеними критеріями:

1) за формою вияву:

- відкритий – такий, що може бути обчислений на підставі офіційної фінансової звітності економічних суб'єктів та статистичних даних;
- прихований – "тіньовий" потенціал – ресурси, які не обліковуються в офіційній статистиці, але тим не менше існують і залучаються у фінансову діяльність;

2) за можливістю використання:

- наявний (поточний) – фінансові ресурси, що є в наявності та вільному розпорядженні;
- іммобілізований – фінансові ресурси, які у випадку необхідності можуть бути вилучені з інших сфер чи напрямів їх використання та спрямовані туди, де відчувається їх необхідність;

3) за цільовою спрямованістю:

- інвестиційно орієнтований – ресурси використовуються для інвестування, розширеного відтворення та розвитку;
- споживчо спрямований – пов'язаний, головню, із "проїданням" ресурсів;

4) за рівнем використання:

- реалізований – майже усі наявні ресурси використовуються;
- потенціал із запасом фінансових можливостей – значна частина ресурсів "простояє", скажімо, у вигляді домашніх заощаджень громадян тощо;

5) залежно від часової зміни абсолютної величини:

- динамічний – потенціал, який постійно зростає чи зменшується;
- статичний – такий, що протягом тривалих проміжків часу істотно не змінюється (коливання в межах 10 % від сумарного оцінювання);

6) за джерелами формування:

- внутрішній – формується за рахунок внутрішніх джерел, зокрема коштів суб'єктів господарювання та громадян;

- зовнішній – за рахунок зовнішніх, головню, міжнародних фінансів;
 - змішаний – оптимальний варіант – потенціал сформований з використанням як зовнішніх, так і внутрішніх джерел;
- 7) залежно від необхідного часу для вивільнення фінансових ресурсів:
- "швидкий потенціал" – значна частина ресурсів можуть бути негайно або ж у найкоротший термін "взяті" і використані;
 - "капіталізований потенціал" – ресурси головним чином вкладені в основний капітал або ж інвестовані, тому їх вивільнення для майбутнього використання потребує певного часу і проведення відповідних операцій (скажімо, продаж корпоративних прав, обладнання, виробничих запасів);
- 8) за ступенем залежності від окремих елементів:
- збалансований – зберігаються певні пропорції між складовими, немає відчутного переважання одних над іншими (частка жодної з них у загальній структурі не перевищує 50 %, або ж двох – 80 %);
 - диспропорційний – один чи кілька елементів істотно переважають інші (частка одного більша, ніж 50 %, або ж двох – перевищує 80 %);
- 9) за структурною специфікою:
- потенціал з домінуванням державних фінансів – у випадку, коли значна частина ресурсів перерозподіляється державою (частка перерозподілу – понад 60 % ВВП);
 - "приватний потенціал" – визначальною є роль інших фінансових ресурсів, зокрема суб'єктів господарювання та домогосподарств, а держава перерозподіляє не більше 30 % ВВП;
 - неструктурований – роль елементів та їх внесок у формування потенціалу періодично змінюється, при цьому частка перерозподілу коливається в межах 30-60 % ВВП;
- 10) у контексті масштабу прояву:
- глобальний (світовий) – потенціал світової економіки;
 - фінансовий потенціал країни;
 - регіональний – проявляється на регіональному рівні;
 - місцевий (локальний) – специфічний для кожної адміністративно-територіальної одиниці (області, міста, району);
 - точковий – властивий певному суб'єкту господарювання чи домогосподарству;
- 11) за рівнем залучення у світову фінансову систему:
- відкритий (інтегрований) – залежить від міжнародних фінансових потоків;
 - автономний – головним чином достатньо власних фінансових ресурсів для забезпечення фінансової діяльності в державі, а у разі їх нестачі (переважно тимчасової) залучаються ресурси з іноземних джерел;
 - закритий – абсолютно не залежить від зовнішніх ресурсів.

Висновки. Таким чином, у процесі аналізу фінансового потенціалу доцільно дотримуватись концептуального його розуміння як фінансових можливостей економіки, що визначаються сукупним обсягом фінансових ресурсів усіх ланок фінансової системи та ефективністю їх використання. Запропонована класифікація, виокремлена структура фінансового потенціалу та чинники його формування повинні бути підґрунтям для подальших практичних досліджень у контексті підвищення ефективності реалізації фінансової політики держави та раціоналізації розподілу наявних фінансових можливостей відповідно до вимог ринкової економіки та соціальних потреб громадян.

Література

1. Білоченко А.М. Фінансовий капітал в Україні: особливості формування та перспективи розвитку / А.М. Білоченко // Фінанси України : журнал. – 2008. – № 3. – С. 94-100.
2. Большая Советская Энциклопедия / под ред. Б.А. Введенского. – М. : Изд-во "Большая Сов. Энциклопедия", 1995. – Т. 34.
3. Должанський І.З. Управління потенціалом підприємства : навч. посібн. / І.З. Должанський. – К. : Центр навч. літ-ри, 2006. – 362 с.
4. Економічна теорія: Макро- і мікроекономіка / за ред. З.Г. Ватаманюка, С.М. Панчишина. – К. : Вид-во "Альтернативи", 2003. – 606 с.
5. Экономический потенциал развитого социализма / под ред. Б.М. Мочалова. – М. : Изд-во "Экономика", 1982.
6. Загородній А.Г. Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – К. : Т-во "Знання", КОО, 2000.
7. Каломиец А.Л. О понятиях налогового и финансового потенциалов региона / А.Л. Каломиец, А.Д. Мельник // Налоговый вестник. – 2000. – № 1. – С. 78-84.
8. Клименко Т.В. Підвищення ефективності формування фінансового потенціалу регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.10.01 / Ін-т економіко-правових досліджень НАН України. – Донецьк, 2003. – 21 с.
9. Любченко О.М. Оцінка фінансово-інвестиційного потенціалу регіонів України як невід'ємний елемент розробки стратегії соціально-економічного розвитку регіонів / О.М. Любченко // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 3. – С. 8-13.
10. Мерзликина Г.С. Оценка экономической состоятельности предприятия : монография / Г.С. Мерзликина, Л.С. Каховская. – Волгоград, 1998. – 297 с.
11. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М. : Изд-во "Инфра-М", 2003.
12. Саїнчук Н.В. Фінансовий потенціал інвестиційної діяльності в Карпатському регіоні (на прикладі соціальної сфери) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 / Н.В. Саїнчук; Академія державної податкової служби України. – Ірпінь, 2003. – 21 с.
13. Словарь иностранных слов / под ред. И.А. Васюкова. – М. : Изд-во АСТ, 1972. – 242 с.
14. Федерализм: Энциклопедический словарь. – М. : Изд-во "Инфра-М", 1997. – 426 с.
15. Федонін О.С. Потенціал підприємства: Формування та оцінка : навч. посібн. / О.С. Федонін. – К. : Вид-во КНЕУ, 2006. – 316 с.
16. Фінансовий словник-довідник / за ред. М.Я. Дем'яненка. – К. : Вид-во ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.
17. Чуницька І. Теоретичні аспекти визначення сутності фінансового потенціалу держави / І. Чуницька // Теорія і практика економіки і підприємництва : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. – Алушта, 10 мая 2007. – С. 144-145.
18. Юенко К.В. Формування та оцінка фінансового потенціалу регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 / К.В. Юенко; Ін-т економіки і прогнозування НАН України. – К. : Вид-во "Родовід", 2007. – 24 с.
19. Юркевич О.М. Інноваційне спрямування інвестиційного потенціалу фінансових ін-тів / О.М. Юркевич // Фінанси України : журнал. – 2010. – № 10. – С. 81-87.

Демчишак Н.Б., Горобець І.Ю. Концептуалізація фінансового потенціала в економіці держави

Обоснованы концептуальные принципы анализа финансового потенциала в экономике государства. Раскрыты экономическое содержание и теоретические основы формирования финансового потенциала в условиях рынка. Выделены горизонтальная и вертикальная его структура. Выяснены факторы влияния на финансовый потенциал на разных уровнях экономической системы. Предложена классификация финансового потенциала в разрезе системы критериев.

Ключевые слова: финансовый потенциал, структура финансового потенциала, факторы формирования финансового потенциала, рыночная экономика.

Demchyshak N.B., Horobets I.Yu. Conceptual principles of financial potential in the state economy

In the article conceptual principles of analysis of financial potential in the state economy are reasonable. Economic maintenance and theoretical bases of forming of financial potential in the conditions of market are exposed. Its horizontal and vertical structure is distinguished. The factors of influence on financial potential on the different levels of the economic system are found out. Classification of financial potential in the cut of the system of criteria is offered.

Keywords: financial potential, structure of financial potential, factors of forming of financial potential, market economy.

УДК 330.82

*Ст. викл. А.В. Задорожна, канд. фіз.-мат. наук –
Львівська державна фінансова академія*

ПОЧАТКИ ТЕОРІЇ ЕКОНОМІКИ ДОБРОБУТУ В ПРАЦЯХ А. СМІТА Й С. СІСМОНДІ

Показано, що хоча виникнення теорії економіки добробуту й пов'язують з дослідженнями А. Пігу, початки цієї теорії можна знайти вже в роботах А. Сміта й С. Сісмонді. Вказано на ті ідеї цих мислителів, які пов'язані з положеннями та мотивами теорії економіки добробуту. Здійснено їх порівняльний аналіз. При цьому особливу увагу приділено різниці у їхніх поглядах на роль вільної конкуренції.

Ключові слова: економіка добробуту, розподіл прибутку, показники добробуту, кількість праці, споживання.

Вступ. Хоча виникнення теорії економіки добробуту й пов'язують з дослідженнями А. Пігу, початки цієї теорії можна знайти вже в А. Сміта, який сформулював залежність суспільного добробуту від продуктивності суспільної праці та її пропорційності потребам [1], а також у С. Сісмонді [2, 3]. Цю обставину, як правило, не беруть до уваги в працях, у яких розглянуто історія економіки добробуту (див., наприклад: [4-7]). Звідси актуальність цього дослідження.

Постановка завдання. Метою роботи є виявити у науковому доробку А. Сміта й С. Сісмонді ті ідеї, що спричинилися до виникнення теорії економіки добробуту, та проаналізувати їх.

Результати досліджень. Ще А. Сміт у своїй праці "Дослідження про природу і причини багатства народів" розглянув чинники, від яких, на його думку, залежить суспільний добробут [1]. Ще більшу увагу проблемам, значущим з погляду генези теорії економіки добробуту, приділив С. Сісмонді, який безпосередньо поєднав економічну діяльність суспільства, зокрема й держави, із суспільним добробутом.

У своїй праці "Нові початки політичної економії або про багатство та його відношення до народонаселення" [2, 3] С. Сісмонді наголошував на залежності щастя людини від його матеріального буття, яке забезпечується за допомогою багатства. Останнє неможливо досягнути без праці. Воно є продуктом праці, бо праця "... утворює три постійних джерела суспільного багатства, з яких виникають три види доходу. Перше джерело – земля... Капітал, що використовується на оплату праці, – це друге джерело багатства, а життя, яке породжує здатність до праці, – третє. Отже, усі три джерела безпосередньо пов'язані з працею. Без праці немає багатства." [2, с. 191]. Тут С. Сісмонді поглиблює думку А. Сміта, вважаючи, що "...споживання і є єдиною метою нагромаджен-

ня і що зростання народного багатства можна вважати фактом тільки тоді, коли зростає сума вдовolenня в країні" [2, с. 167].

Зростання народного багатства ще не означає, на думку С. Сісмонді, досягнення загального добробуту та щастя через негативні явища, які може спричинити нерівномірний розподіл доходу. Отож, у С. Сісмонді вже проглядаються мотиви більш пізніх представників теорії економіки добробуту. Виходячи з них, С. Сісмонді одним з перших порушує питання про роль держави у забезпеченні рівномірного розподілу доходу: "...уряд повинен бути... захисником того, хто не може захистити себе сам, представником постійних та усвідомлених інтересів усього суспільства проти тимчасових, але гаряче відстоюваних інтересів окремих осіб" [2, с. 168]. У цьому його позиція відмінна від точки зору А. Сміта, який, говорячи про загальний добробут, не обмірковував проблему розподілу доходу, вважаючи, що фізичне зростання кількості благ, яке впливає з поділу праці та застосуванні машин у роботі працівників, й означає зростання суспільного добробуту [1, с. 23].

Підкреслюючи, на відміну від А. Сміта, відповідальність держави за "правильний" розподіл доходу, С. Сісмонді писав: "Держава не може ставити собі абстрактну мету – нагромаджувати багатство; її завдання – дати можливість усім громадянам користуватися тим фізичним вдовolenням, яке дає багатство" [2, с. 148]. Забезпечення досконалого соціального порядку, на думку С. Сісмонді, можна досягти шляхом прийняття урядовцями відповідних рішень, якщо керуватись такими правилами: "...законодавець повинен ставити собі за мету не рівність становища всіх людей, а щастя людей незалежно від становища, яке займає кожен з них. ...Навпаки, законодавець досягає своєї мети лише тим, що гарантує будь-якій праці достойну винагороду... надає як бідному, так і багатому можливість створювати собі забезпечене існування..." [2, с. 149]. Таким чином, поняття щастя та справедлива оплата праці для С. Сісмонді взаємопов'язані, навіть тотожні. Саме з таким поглядом на втручання держави в розподіл сти-каємося в роботах більш пізніх представників теорії економіки добробуту.

С. Сісмонді вважав, що між витраченим доходом, виробництвом та населенням, що споживає вироблені товари, існує зв'язок: "Я разом з тим показав... що дохід дуже часто зростає поза будь-якою відповідністю до капіталу, що населення часом зростає, тоді як дохід залишається незмінним, і що навіть зросте, але збідніле населення може пред'являти менший попит на предмети споживання, аніж населення кількісно менше, але більш багате, і, нарешті, що виробництво може виявитися пропорційним витраченим капіталом, проте не бути пропорційним населенню, яке його потребує" [2, с. 136]. Порушення будь-якого із цих зв'язків призводить до невдовolenь та страждань у суспільстві, а отже, мету загального добробуту не буде досягнуто.

Проводячи аналіз рівня життя в різних країнах, С. Сісмонді доходить висновку, що показником добробуту не можна вважати або лише багатство, або лише розміри народонаселення, а потрібно розглядати їх співвідношення. При цьому С. Сісмонді виводить таку залежність: суспільне щастя можливо досягнути лише за умови розподілу багатства пропорційно до чисельності населення, а зростання багатства повинно бути пропорційним до збільшення населення.